

# Kako prepoznati lažne vijesti

**Tatjana Krpan Mofardin, prof. i dipl. knjiž.**

OŠ Brajda

Voditeljica ŽSV osnovnoškolskih knjižničara PGŽ-a

tatjana.krpan-mofardin@skole.hr

## Uvod

U današnje vrijeme informacijske i komunikacijske tehnologije koja je u potpunosti promijenila način komuniciranja među ljudima, pojavio se problem širenja lažnih vijesti. Ova aktualna tema u posljednje je vrijeme postala zanimljiva široj javnosti. Suvremena komunikacijska tehnologija, poput društvenih mreža (You Tube, Twitter, Instagram, Facebook) omogućila je brz i lak protok informacija. Te društvene platforme ne navode izvore informacija stoga je teško odrediti vjerodostojnost pošiljatelja i njegove ciljeve. Digitalna tehnologija omogućuje stvaranja i prenošenja informacija pomoću raznih medija, ali, nažalost, zlorabi se njihova glavna funkcija da služe za komunikaciju i učenje.

Temeljna uloga medija u društvu:

- prenose važne informacije
- prenose znanje i otkrića
- zabavljaju nas

Ljudi koji više koriste medije češće se uključuju u društvena zbivanja, lakše upoznaju druge pa su i više zainteresirani za njih i bolje prihvaćaju razlike među ljudima. Nažalost, digitalna tehnologija otvara prostor za masovno širenje dezinformacija, a taj se oblik manipulacije s javnošću u posljednje vrijeme “usavršio” tako da se pažljivo i vješto uređeni pisani sadržaji doimlju uvjerljivo i istinito.

*Medijska pismenost se smatra jednim od najvažnijih oblika pismenosti u 21. stoljeću. Medijske kompetencije prijeko su potrebne ne samo odraslima, već i djeci od najranije dobi. Neovisno o uključenosti medijskog obrazovanja u obrazovni sustav, važno je da svi odgojno-obrazovni djelatnici, sukladno svojim mogućnostima i znanjima, potiču medijsko obrazovanje koje je postalo neophodno za život u današnjem društvu, ističu autori Lana Ciboci, Igor Kanižaj, Danijel Labaš u priručniku *Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti*.*

Gledajući s aspekta odgoja i obrazovanja učenicima je i te kako potrebna edukacija kako bismo ih osposobili za kritičko vrednovanje medija. Trebamo ih uputiti i potaknuti da u tekstu prepoznaju kamufliranu reklamu, ili lažne slike objavljene na Facebooku, ili skandalozne, šokantne, nevjerojatne vijesti koje čitaju na raznim portalima.

Knjižnice su neke od organizacija koje su se uključile u educiranje građana za prepoznavanje lažnih vijesti. Međunarodna knjižničarska organizacija IFLA je izradila infografiku koja pomaže pri prepoznavanju lažnih vijesti, a Hrvatsko knjižničarsko društvo ju je prevelo na hrvatski jezik.



# KAKO PREPOZNATI LAŽNE VIJESTI



**RAZMISLI O IZVORU**  
Dobro prouči stranicu, istraži njezinu svrhu i podatke o kontaktu.

**PROČITAJ SVE!**  
Senzacionalistički naslovi privlače klikove. O čemu je zapravo riječ?

**PROVJERI AUTORA**  
Na brzinu provjeri autora! Može li mu se vjerovati i je li to stvarna osoba?

**DODATNI IZVORI**  
Klikni na ponuđene linkove i dodatne izvore. Provjeri sadrže li informacije koje zaista podupiru vijest.

**PROVJERI DATUM OBJAVE**  
Ako je nešto nedavno objavljeno, ne znači da je nova vijest.

**JE LI TO ZAFRANKANCIJA?**  
Ako je previše neobično i čudno, možda je šala. Istraži stranicu i autora da bi bio siguran.

**OSVIJESTI SVOJE STAVOVE**  
Uzmi u obzir da bi tvoji stavovi mogli utjecati na prosudbu.

**PITAJ STRUČNJAKE**  
Pitaj knjižničara ili provjeri informacije na *fact-checking* stranicama.

IFLA  
International Federation of Library Associations and Institutions

Prijevod: Hrvatsko knjižničarsko društvo



U priručniku *Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti* autori naglašavaju:

*Medijska pismenost znači da medijski korisnici, podjednako i djeca i odrasli:*

- *imaju pristup medijima i znaju kako ih koristiti*
- *znaju vrednovati i kritički analizirati različite medijske sadržaje*
- *razvijati vlastite medijske sadržaje kojima će ostvarivati svoja komunikacijska prava, ali i postati aktivnim sudionicima u društvu izražavanjem vlastitih stavova i mišljenja o svijetu koji ih okružuje.*

## **Edukacijski sat u školskoj knjižnici**

Predmeti u osnovnoj školi u sklopu kojih se mogu provoditi aktivnosti educiranja učenika kod pristupa i korištenja raznih informacija su: Hrvatski jezik (medijska kultura), knjižnica, sat razredne zajednice, Građanski odgoj i Informatika.

Za učenike osmih razreda možemo u osnovnoškolskoj knjižnici pripremiti nastavni sat ili radionicu na temu: *Kako prepoznati lažne vijesti*.

Ciljevi nastavne jedinice:

- utvrditi osnovne elemente vijesti
- upoznati učenike s glavnim karakteristikama lažnih vijesti
- objasniti razliku između informacija i dezinformacija
- kritički analizirati informacije s društvenih mreža
- kritički analizirati utjecaje društvenih mreža



Ishodi nastavne jedinice:

- procijeniti važnost kritičke analize informacije
- definirati i objasniti glavne karakteristike lažnih vijesti
- osposobiti učenike za kritičko vrednovanje medija
- primijeniti stečena znanja u svakodnevnom primanju informacija

U uvodnom dijelu možemo ponoviti s učenicima što već znaju o vijesti kao temeljnoj novinarskoj vrsti i najkraćem novinarskom obliku. Učenici se prisjećaju bitnih elemenata koje mora zadovoljiti svaka vijest: istinitost, aktualnost, jasnoća, pravodobnost, preciznost. Stoga vijest mora odgovoriti na šest pitanja: tko? što? kada? gdje? kako? zašto?

U nastavku sata učenici su podijeljeni u grupe i svaka grupa dobiva fotografiju (preuzetu s nekog od portala) na temelju koje treba napisati istinitu i lažnu vijest. Fotografije se odabiru vezano za aktualna događanja u društvu i teme koje su zanimljive određenoj dobi učenika. Dobivaju ulogu novinara; polovica grupe piše istinitu vijest i pritom se moraju pridržavati



osnovnih elemenata vijesti. Druga polovica grupe piše lažnu vijest i oni se ne pridržavaju novinarske etike. Novinar nikada ne smije lagati. Vijest se mora temeljiti na činjenicama kojima se događaj pojašnjava. Novinar treba pisati pošteno, uravnoteženo i nepristrano.

Nakon čitanja njihovih vijesti i komentara (tko je bio najuspješniji u pisanju vijesti i zašto), dobivaju informaciju o konkretnim vijestima koje su se odnosile na pojedine fotografije.

Kod pisanja lažnih vijesti zaključuju da im je glavni cilj senzacionalizam u medijima.

Novinari pišu senzacionalistički:

- krše etička pravila svoje struke
- pažnja se skreće na beznačajne događaje
- zadiru u privatni život
- vijesti sadrže uznemirujuće fotografije
- pridobiva se brojna publika
- reklame medijima donose veliku zaradu
- komercijalizacija medija (mediji ostvaruju profit)

Nakon toga sastavljaju karakteristike lažnih vijesti.

Lažne vijesti su:

- vijesti koje ne predstavljaju činjeničnu istinu
- u potpunosti su izmišljene
- nepotrebne su i štetne
- u svrhu propagande, dezinformiranja i zastrašivanja javnosti
- u svrhu parodije, satire, ili privlačenja pažnje



- imaju čudne URL adrese
- mnogo velikih tiskanih slova u naslovu
- fenomen “kultura dezinformacije”

Na nastavnom listiću dobivaju deset savjeta kako prepoznati lažnu vijest iz *Priručnika s radnim listićima za roditelje, nastavnike i stručne suradnike* koji je objavilo Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu – DKMK 2018. godine.

1. Nemojte pročitati samo naslov!
2. Provjerite tko je objavio vijest!
3. Provjerite impresum!
4. Provjerite datum i vrijeme objave!
5. Provjerite tko je autor!
6. Provjerite korištene poveznice i izvore!
7. Provjerite upitne citate i fotografije!
8. Čuvajte se potvrde vaših stavova!
9. Provjerite vijest kod drugih izvora
10. Razmislite prije nego podijelite

U završnom dijelu sata učenici dobivaju – *Kviz o lažnim vijestima* iz priručnika: *Kako prepoznati dezinformacije i lažne vijesti*. To je ujedno usustavljanje i provjera što su novo naučili o lažnim vijestima i primijeni stečenih znanja u svakodnevnom primanju informacija.



## Zaključak

Učenici i mladi ljudi osobito su skloni nekritički prihvatiti lažne vijesti kojima je cilj upravo manipuliranje publikom. Iako su digitalne generacije odrasle uz Internet, njihov odnos prema informacijama koje primaju nije dovoljno kritičan u razlikovanju informacija i dezinformacija.

Izuzetno je važno da kod učenika osnovne škola osvijestimo potrebu da se s oprezom i kritički odnose prema informacijama koje svakodnevno “konzumiraju” te da razmisle prije nego li “čudnu”, odnosno sumnjivu vijest podijele na svojim profilima. Kod čitanja vijesti uvijek treba imati na umu odgovara li vijest na sva bitna pitanja, ako je nešto izostavljeno, vijest treba provjeriti. Važnost medijske pismenosti ogromna je u našem modernom medijskom okruženju za suzbijanje širenja i masovnog prihvaćanja lažnih sadržaja na Internetu. Od cijeloga se društva očekuje kritičko promišljanje i odgovorno korištenje medija i društvenih mreža.





## Literatura i internetski izvori

Razvoj medijske pismenosti – Kako prepoznati dezinformacije I lažne vijesti; Agencija za elektroničke medije i Unicef; Zagreb, 2018.

<https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2018/04/lazne-vijesti.pdf>

Medijska pismenost – abeceda za 21. stoljeće

<https://www.medijskapismenost.hr/dani-medijske-pismenosti/>

Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu

<http://dkmk.hr/page/2/>

Svijet Interneta na dlanu – Sigurnost i privatnost na Internetu;

<http://www.djecamedija.org/wp-content/uploads/2018/05/sigurnost-djece-na-internetu-2018-v2.pdf>

Čitajmo između redaka – priručnik za razvoj medijske pismenosti GONG i KURZIV, Zagreb 2016.

[https://www.gong.hr/media/uploads/med\\_pismenost\\_pub.pdf](https://www.gong.hr/media/uploads/med_pismenost_pub.pdf)

Košir, M. – Zgrabljic, N. – Ranfl, R. 1999. Život s medijima. Priručnik o odgoju za medije. Doron. Zagreb.

Ilišin, V. – Marinović Bobinac, A. – Radin, F. 2001. Djeca i mediji – Uloga medija u svakodnevnom životu djece. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Institut za društvena istraživanja. Zagreb.

Labaš, D. – Uldrijan, I. 2010. Može li dobro novinarstvo biti nemoralno? Mediji i društvena odgovornost (85-105)

